

راهکارهای تقویت حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان

آرزو قنواتی^۱، هاجر ریگی^۲، آتوسا مرادیان^۳

۱- لیسانس روانشناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی، مقطع تدریس آموزش ابتدایی کارون

۲- لیسانس زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد ایران شهر مقطع تدریس آموزش ابتدایی ایران شهر

۳- فوق لیسانس شیمی معدنی، دانشگاه یاسوج مقطع تدریس متوسطه دوم آموزش و پرورش شهر بویراحمد

MDOI-02-2026.0021

MNR-22-2-E3DDFA

چکیده

مقاله حاضر از نوع توصیفی است که با توجه به منابع کتابخانه ای و گردآوری نظرات صاحب نظران به رشته تحریر در آمده است. هدف از نگارش این مقاله بررسی مسئولیت پذیری دانش آموزان است. به عنوان والدین و معلمان، یکی از مهمترین درس هایی که می توانیم به فرزندانمان بیاموزیم، مسئولیت پذیری است. مسئولیت پذیری فقط به معنای انجام کارهای خانه یا پیروی از قوانین نیست - مسئولیت پذیری یک مهارت زندگی است که آینده آنها را شکل می دهد. از مدیریت پول گرفته تا تصمیم گیری و مسئولیت پذیری در قبال اعمالشان، آموزش مسئولیت پذیری به کودکان، آنها را به ابزارهایی که برای عبور از چالش های بزرگسالی نیاز دارند، مجهز می کند. در اینجا نحوه آمادگی کودکان برای موفقیت در آینده، همراه با نکات عملی برای کمک به آنها در توسعه این مهارت حیاتی، آورده شده است.

واژگان کلیدی: مسئولیت پذیری، نقش مدرسه، دانش آموزان

مقدمه

مسئولیت پذیری فراتر از انجام وظایف است؛ این مسئولیت پذیری نقش کلیدی در شکل دهی به نحوه برخورد کودکان با چالش ها، تعامل با دیگران و مدیریت زندگی خود ایفا می کند. یک کودک مسئولیت پذیر معمولاً منظم تر، با اعتماد به نفس تر و قادر به مدیریت استرس است. در بزرگسالی، این ویژگی ها با ورود به محل کار، دانشگاه و روابط شخصی، اهمیت بیشتری پیدا می کنند.

آموزش مسئولیت پذیری به دانش آموزان به آنها کمک می کند تا:

ایجاد اخلاق کاری قوی: کودکانی که مسئولیت پذیری را زود یاد می گیرند، بیشتر احتمال دارد با حس قوی نظم و تعهد بزرگ شوند. آنها می دانند که چگونه سخت کار کنند، به تعهدات خود عمل کنند و به کار خود افتخار کنند.

آمادگی برای استقلال مالی: از پس انداز پول گرفته تا مدیریت هزینه ها، کودکان مسئولیت پذیر در بزرگسالی برای مدیریت امور مالی مجهزتر هستند. یادگیری نحوه مسئولیت پذیری مالی در اوایل زندگی، پایه و اساس موفقیت مالی آینده را بنا می نهد.

ایجاد عزت نفس و اعتماد به نفس: پذیرفتن مسئولیت وظایف و تصمیمات به بچه ها کمک می کند تا به توانایی های خود اعتماد بیشتری داشته باشند. وقتی نتایج تلاش های خود را می بینند، عزت نفس آنها افزایش می یابد و به آنها می آموزد که اعمالشان عواقب واقعی دارد.

اهمیت مسئولیت پذیری را درک کنید: مسئولیت پذیری به معنای پذیرفتن اعمال خود، چه موفقیت ها و چه اشتباهات است. آموزش مسئولیت پذیری به بچه ها به آنها کمک می کند تا صداقت را در خود پرورش دهند و آنها را قابل اعتمادتر و امین تر می کند.

عادت یا توانایی پذیرفتن کاری را که مستلزم پاسخگویی در برابر دیگران است، مسئولیت‌پذیری می‌گویند و مسئولیت‌پذیر به فرد یا افرادی گفته می‌شود که متعهد انجام کاری یا وظیفه‌ای باشند که به عهده وی گذاشته باشند مثل نماینده کلاس که وظیفه مربوط به خود را به نحو احسن انجام می‌دهد.

اولیا و مربیان باید از همان دوره ابتدایی روحیه مسئولیت‌پذیری را در کودکان به وجود آورند و آنها را افرادی مسئول و خدمتگزار به هموع، بار بیاورند و در این مسیر به فراخور نشان، مسئولیت‌هایی به آنها واگذار کنند و در چارچوب مسئولیتشان آنها را مورد بازخواست قرار دهند.

از مهم ترین اهداف نظام های تعلیم و تربیتی که همواره مورد توجه محققان نیز بوده پرورش فراگیرانی با انگیزه، هدفمند و پیشرفت گرا می باشد. دانش روان شناسی، به ویژه در حیطه ی انگیزش و یادگیری باتکیه بر یافته های تحقیقاتی خود بیشترین نقش را در این مسیر ایفا کرده است.

رشد و تقویت حس مسئولیت پذیری به عنوان یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت از دیر باز مورد توجه برنامه ریزان، معلمان، مربیان، والدین و حتی خود جوانان بوده است. برخورداری از حس مسئولیت پذیری به مثابه یک سرمایه ارزشمند حیاتی، در همدلی انسان ها، به ویژه افرادی است که از مهارت های اجتماعی کمتری برخوردارند و از مهمترین عوامل پیشرفت و شکوفایی استعدادها، توانایی ها و خلاقیت ها به شمار میرود و عامل مهمی در پیشرفت تحصیلی، جامعه پذیری، سازگاری اجتماعی با گروه همسالان محسوب میگردد. عکس این قضیه نیز صادق است یعنی رفتار غیر مسئولانه، خود سرانه و عدم شناخت واقعی از خود و عدم اعتماد به نفس در جوانان، باعث شکست، ایجاد عقده حقارت، خود کم بینی، و عدم احساس مسئولیت در انجام کارها و ایجاد افکار و توقعات منفی می گردد و عامل موثری در گسترش مفاسد اجتماعی و بزهکاری نوجوانان و جوانان محسوب می شود (بخشی، ۱۳۸۸).

اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت مسئولیت پذیری کاملاً روشن است زیرا مسئولیت پذیری از مهم ترین جنبه های رشد جوانان و نوجوانان است و آنها در سایه ی پذیرش مسئولیت و مهارت های اجتماعی قادر به ارتباط با دیگران و سازگاری با اطرافیان و اجتماع خود می شوند . مسئولیت، حالتی که طی آن شخص نقش و اثر خود را در عوارض و نتایج یک فعالیت یا رفتار می پذیرد (اخلاقی بناری، پاک سرشت، صفایی مقدم ۱۳۸۷) هدف نظام تعلیم و تربیت در هر جامعه سعادت و پیشرفت دانش آموزان است. بی شک مسئولیت پذیری دانش آموزان از مسائل مهمی است که سلامت عاطفی، اجتماعی، رشد و پیشرفت دانش آموزان در گرو آن است. برای رسیدن به این خواسته باید تا آنجا که ممکن است عوامل تأثیر گذاری بر آن را بررسی و شناسایی کرد. چنانچه دانش آموزان از ویژگی ها و صفات مثبتی مانند مسئولیت پذیری برخوردار باشند تا حد زیادی در امر تعلیم و تربیت موفق خواهند بود. وجود مسئولیت پذیری در دانش آموزان باعث می شوند آنها در مسیر بالا رفتن از قله های علم و دانش از دیگران سبقت بگیرند و علاوه بر موفقیت در زمینه ی تحصیل، در صحنه های دیگر زندگی سر بلند باشند و همواره احساس بالندگی را تجربه کنند.

معنی مسئولیت پذیری

مسئولیت پذیری یعنی قابلیت پذیرش، پاسخگویی و به عهده گرفتن کاری که از کسی درخواست می شود و شخص حق دارد که آن را بپذیرد یا رد کند. مسئولیت پذیری در روند صحیح رشد انسان ها پدید می آید. مسئولیت با وظیفه کاری است که یک نفر به دیگری محول می کند و باید حتما انجام بگیرد وقتی از کسی می خواهید مسئولیتی را بپذیرد باید برای او کاملاً مشخص شود که موضوع درخواست چیست و در برابر به عهده گرفتن آن، چه چیزی به دست می آورد. البته اجباری برای پذیرش این درخواست وجود ندارد، در واقع مسئولیت انتخابی آگاهانه است درست مثل قراری نانوشته که تمام اجزای آن برای طرفین مشخص است. در برقراری هر ارتباط وجود سه عنصر ضرورت دارد : پیام، پیام دهنده و پیام گیرنده؛ که هر دو باید درک و تعبیر واحدی از پیام داشته باشند. پیشنهاد مسئولیت نباید با احساس گناه یا احساس بدهکاری و یا اعمال زور و مبارزه برای کسب قدرت همراه باشد، بلکه باید بدون فشار مالی یا عاطفی مطرح شود.

عامل محیط در مفهوم گسترده در برگیرنده تمامی شرایط طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است که بر رفتار انسان تأثیر گذار است. بنابراین محیط، عامل زیربنایی در تکوین و تکامل طبیعت و اخلاق انسان و مؤثر بر رفتار به حساب می آید (ربانی، ۱۳۸۵). امام علی در این زمینه فرموده اند: «شبهات مردم به محیط اجتماعی زمان خود از نظر اخلاقی بیشتر از شبهات به صفات خانوادگی و خلیقات پدران آنهاست» (بحار الانوار، ۷۵) اینک مؤلفه های محیطی اثرگذار بر مسئولیت پذیری انسان براساس ادبیات پژوهش به شرح ذیل عنوان می شود:

۱- محیط زندگی: توجه به تأثیر عوامل محیطی در مسئولیت انسانی ریشه های کهن دارد. ارسطو شاید نخستین کسی باشد که به اثر عوامل جغرافیایی در زندگی اجتماعی انسان توجهی جامع داشته است (محسنی، ۱۳۶۷). مسئولیت شناسان دیگری از جمله کنت و دورکیم نیز اظهار داشته اند که انسان نمیتواند خودش را از تأثیرات محیط اجتماعی رها سازد. همچنین «بروس کوئن» در رابطه با عوامل تحول شخصیتی معتقد است که وراثت زیست شناختی، محیط طبیعی که فرد در آن زندگی و کار میکند و فرهنگ و تجارب فردی و گروهی در تحول شخصیت دخالت دارند (کوئن، ۱۹۳۸، ترجمه ثالثی، ۱۳۸۸). (دشتیاری، ۱۳۹۴) نیز در پژوهش خود به محل زندگی فرد اشاره میکند که می تواند بر مسئولیت پذیری تأثیر گذار باشد.

محیط خانواده: خانواده نخستین نهاد اجتماعی کودک است که در شکل گیری عادات و اندیشه ها یا و نقش مهمی ایفا میکند. پدر و مادر به عنوان الگوی رفتاری کودکان بر مسئولیت پذیری آنها تأثیر می گذارند؛ به این معنا که هر چقدر والدین مسئولیت پذیر باشند، فرزند آنها نیز مسئولیت پذیرتر می شوند (سفیری، ۱۳۹۰).

محیط دوستان: گروه دوستان و همسالان از طریق تقویت یا تنبیه بر رفتار فرد تأثیر میگذارد. رفتاری را که گروه تقویت کند، در فرد تثبیت میشود و افراد معمولاً رفتاری را که گروه تأیید نکند و آنها را به سبب آن مسخره یا طرد کند، انجام نمیدهند. همچنین فعالیت های هر یک از اعضاء توسط گروه ارزیابی و به آنها بازخورد داده میشود. این بازخوردها در

فرد تأثیر گذاشته و رفتار و نگرش او را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این عوامل سبب می‌شود که گرایش نوجوان به همسالان و دوستان و اثر پذیری از آنها به بیشترین حد خود برسد (سادات، ۱۳۷۱؛ داوودی، ۱۳۹۰).

محیط رسانه: رسانه‌ها در عصر حاضر حکم تیغ دو لبه‌ای را دارند که نوع کاربرد آن بر افکار عمومی بسیار مؤثر است. رسانه‌ها هم می‌توانند نقش اساسی در پیشرفت همه‌جانبه کشور و ارتقای سلامت و بهداشت روانی افراد داشته باشند و هم مخرب فرهنگ، ارزشها و باورهای افراد مسئولیت شوند. براساس پژوهشهای صورت گرفته توسط بالمبرگ (۱۹۹۴) ایزنر (۱۹۹۴) و هورن (۲۰۰۳) رسانه‌ها می‌توانند به عنوان یک برنامه خارج از برنامه رسمی مدارس، ارزش، نگرشها، باورها و مهارت‌های شخصی و اجتماعی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهند (به نقل از رشیدی، ۱۳۸۹). همچنین در پژوهشی که توسط رضائی و همکاران (۱۳۸۹) انجام شد، مشخص شد که میزان ناهنجاری رفتاری دانش‌آموزان با میزان مصرف رسانه ارتباط تنگاتنگی دارد. خوشبین (۱۳۹۰) نیز استفاده از رسانه‌های جمعی را یک مؤلفه تأثیرگذار بر مسئولیت‌پذیری برمی‌شمرد.

محیط نهادهای فرهنگی مذهبی: کانونهای مذهبی مانند زیارتگاهها، تکایا و هیئتهای مذهبی، نماز جمعه و... بستری مناسب برای پرورش و تربیت روحیاجتماعی افراد است. مکانهای مذهبی با فراخوانی پیوسته مسلمانان به جمع، روح جمعگرایی، مشارکت، انعطاف و مسئولیت‌پذیری را در افراد تقویت میکنند. چنین مکانهایی در ایجاد وحدت و انسجام مؤمنین، ارتقای آگاهی افراد، طرح مشکلات و مباحث اجتماعی، تعاون اجتماعی و... نقش بسیار مهمی را دارا هستند. به عنوان نمونه در جریان انقلاب اسلامی میتوان اذعان کرد که نخستین جرقه‌ای انقلاب با سخنرانی امام خمینی (ره) در مسجد اعظم و مدرسه فیضیه قمبه وجود آمد (مدنی، ۱۳۶۹).

محیط مدرسه (فرایندها و کارکردها): مدرسه از مهمترین نهادهای رسمی اجتماعی، تربیتی و آموزشی و اصلی‌ترین رکن تعلیم و تربیت بعد از نهاد خانواده به شمار می‌رود. مدرسه برای انجام مأموریت رسمی خود (آموزش و پرورش)، منابع مورد نیاز خود را به صورت درونداد از مسئولیت می‌گیرد، سپس از طریق یک سلسله فراگردهای پیچیده که

مستلزم به کارگیری ساختار سازمانی، افراد و معینی است تکنولوژی و ایفای وظایف دانش آموزان را آموزش و پرورش می دهد و نتیجه کار(برونداد) خود را به صورت افرادی که از جهات مختلفی تربیت یافته و صلاحیت و شایستگی پیدا کرده اند، تحویل مسئولیت میدهد (علاقه بند، ۱۳۸۱). رابرت واتر، فرد و نیومن (۱۳۹۰) بر این باورند که مدارس مکانی مهم در تشویق دانش آموزان برای شرکت در فعالیت ها و کمکهای گروهی به شمار می روند. مدرسه تأثیری مثبت در احساس مسئولیت دانش آموزان نسبت به رفاه حال دیگران، احساس لیاقت و شایستگی دانش آموزان هنگام فعالیتهای گروهی و برقراری ارتباط با دیگران، رشد اجتماعی و مهارتهای حل مسئله دارد. (وحیدا، جهانبخش و فرنیا، ۱۳۹۱). پیچیدگیهای زندگی امروزه، مدیران را بر آن داشته که به جای توجه به اجزاء با تمرکز بر فرایند اصلاح، بهبود و بهینه سازی آن از امکانات محدود و موجود، حداکثر استفاده را متوجه مدرسه کنند (تورانی، ۱۳۹۳). از همین رو برای داشتن آموزش و پرورش واقعی، گسست و شکاف بین فرایندهای جاری در سازمان آموزشی امری ناممکن است؛ شراکه تمامی فعالیتهای فرایندهای آن همچون تار و پود درهمتنیده است و نمی توان آنها را از هم جدا کرد (کریمی، ۱۳۸۱).

آیا قبول مسئولیت آموختنی است؟

در اینجا این بحث پیش می آید که آیا قبول مسئولیت فطری کودکان بوده و در همه کودکان وجود دارد یا اینکه فقط در عده خاصی این روحیه به چشم می خورد. بدون تردید این استعداد در همه افراد کم و بیش وجود دارد. اگر محیط تربیتی مناسب و مساعد باشد این استعداد پرورش یافته کامل خواهد شد و اگر در محیط خانه و مدرسه زمینه پرورش آن وجود نداشته باشد این استعداد به تدریج به خاموشی خواهد گرایید. یعنی اگر کودکی هم این زمینه را دارا باشد به تدریج از بین خواهد رفت. بنابراین استعداد پذیرش مسئولیت در همه کودکان کم و بیش وجود دارد و این محیط تربیتی است که باید آن را پرورش دهد.

به کودکان و دانش آموزان مسئولیت واگذار کنید

به کودکان در خانه و مدرسه در خور توانشان مسئولیت بدهید، تا احساس غرور و شخصیت کنند و به خاطر آن به رعایت ضوابط و مقرراتی تن در دهند. انجام دادن مسئولیت هم خود تا حدود زیادی سرگرم کننده و هم سازنده شخصیت انسانی کودک است و موجبات آرامش او را فراهم خواهد آورد. در دادن مسئولیت به کودکان باید اعتدال را در نظر داشته باشید و به تدریج و همزمان با رشد و بلوغ در کودک به او مسئولیت‌های سنگین‌تری به ویژه در زمینه انجام کارهای مدرسه محول کنید. وقتی که به کودک مسئولیت زیاد بدهیم نگرانی او گسترش می‌یابد ممکن است دچار ترس از شکست یا ناکامی شود. اگر مسئولیت درخواست شده از کودک بسیار اندک باشد کودک خواه ناخواه، تابع و وابسته بار می‌آید. بین این دو راه یک محدوده وسیع و پهنای وجود دارد که کودکان در آن شاد و موفق و آرام هستند. والدین باید کودکان را بین مسئولیت‌های ناچیز و مسئولیت‌های سنگین به تلاش و تکاپو وا دارند و به عبارت دیگر والدین باید کودکان را از انجام مسئولیت‌های اندک به مسئولیت‌های بزرگتر و سنگین‌تر به نرمی و آرامش آنچنان سوق دهند که کودک احساس خستگی، ترس و اضطراب نکند. والدین در تشویق و ترغیب کودکان باید طوری عمل کنند که اولاً کودکان مسئولیت را بشناسند و احساس کنند و ثانیاً قبول مسئولیت کنند. ثالثاً مسئولیتی را که قبول کرده‌اند سعی کنند تا به بهترین وجه انجام دهند.

برای احساس، قبول و انجام مسئولیت، والدین باید در کنترل و انضباط کودکان تا جایی پیش روند که کودکان تصمیم‌گیری را فراگیرند. لذا باید در سنین مناسب، مسئولیت نظافت شخصی، نگهداری از اتاق و وسایل شخصی کودکان را به خودشان بسپاریم. درست است که کودکان در سال‌های دبستان هنوز هم کوچک هستند و به حمایت و پشتیبانی پدر و مادر احتیاج دارند، لکن باید مسئولیت موفقیت در مدرسه به طور عمده به عهده خود آنان باشد. اگر کارهای کودکان را به جای آنها انجام دهیم، شک نیست که گاهی کار سریعتر و به احتمال، بسیار بهتر انجام خواهد گرفت، اما نباید فراموش کنیم که با این صرفه‌جویی در وقت به کودکان مسئولیت پذیرفتن و غفلت کردن در انجام دادن وظیفه را می‌آموزیم. مادرها و پدرهایی که لوازم و کتاب و اسباب‌بازی بچه‌هایشان را جمع و جور می‌کنند، ممکن است خانه‌ای تمیز و اتاق‌هایی مرتب‌تر داشته باشند، اما با این کار نه تنها به فرزند خود پذیرفتن مسئولیت و

وظیفه‌شناسی نمی‌آموزند، بلکه گریختن از انجام دادن وظیفه و فرار از مسئولیت را در آنان پرورش می‌دهند. به این ترتیب، کودکان برای کاری که انجام نداده‌اند امتیاز می‌گیرند، به این معنی که اگر کسی به خانه آنها بیاید و اتاق بچه‌ها را تمیز و مرتب ببیند، آنها را مورد تحسین قرار می‌دهد.

باید به فرزند خود کمک کنید تا مهارت‌های لازم برای انجام دادن کارهای پرمسئولیت را یاد بگیرند. کودکان اغلب برای انجام دادن کارهای پرمسئولیت احتیاج به کمک دارند. بعضی از کودکان دوست دارند کارها یا وظایفی را به عهده بگیرند که برای آنان زود یا بلندپروازانه است ممکن است لازم باشد در این جور مواقع کاری متعادل‌تر پیشنهاد کنید تا کودک دلسرد و ناامید نشود. برای این که به آنها بیاموزید چگونه کاری را انجام دهند، به جای سخنرانی کردن یا دادن نظرات گوناگون بهتر است یک یا دو پیشنهاد کاملاً مشخص به آنان بدهید. هنگامی که کودک کارهای پرمسئولیت را با موفقیت به پایان می‌رساند، او را تحسین و به او توجه کنید. در حقیقت هنگامی که کودکان ثابت می‌کنند قادرند کارهای غیرمنتظره‌ای انجام دهند و مسئولیت‌های جدیدی به عهده بگیرند، شایسته تحسین و قدردانی هستند. به خصوص در ابتدای کار در مورد بخش‌هایی از کاری که کودک انجام داده است نظر خاصی بدهید حتی اگر گهگاهی از شما کمک گرفته است. باید اذعان داشت کودکان از طریق تمرین و تجربه مسئولانه رفتار کردن را می‌آموزند. والدین با استفاده از روش‌های بسیار زیاد می‌توانند به تدریج رفتارهای پرمسئولیت‌تر را در کودک تشویق کنند. مثلاً می‌توان کودک را مسئول چراغ‌های خانه کرد یا مسئول صرفه‌جویی در خانواده که وظیفه‌اش خاموش کردن چراغ‌های اضافی است تا از این طریق در مصرف برق صرفه‌جویی شود و نیز به مرور می‌توان آنها را در کارهای پرمسئولیت خانه مشغول کرد از قبیل کمک در تمیز کردن حوض. هدف این است که به آهستگی پیش برویم. هرگز زودتر از موعد، بار سنگین و اضافه بر دوش کودکان نگذارید.

کودکان باید این مطلب را درک کنند که میان کار کردن آنان و فایده آن که خود آنها نیز در آن سهیم هستند، ارتباط وجود دارد. روش مناسب برای شناساندن این ارتباط به آنها این است که وظایف خاصی را که قبول مسئولیت آنها مورد علاقه کودکان است و می‌توانند در برابر انجام دادن آنها مزد یا پاداشی دریافت دارند، برایشان معین کنیم. یک

راه ایجاد احساس مسئولیت خانوادگی این است که بهره‌برداری از امکانات خانواده را مشروط به شرکت و دخالت‌های یکی از اعضای آن در مسئولیت‌ها کنید. برای مثال به آنها بگویید امروز بعد از ظهر به پارک می‌رویم به شرط اینکه هر کسی کار خودش را به موقع تمام کند.

هدف از مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان و کودکان چیست؟

در قدم اول باید خانواده‌ها و مربیان به شناخت تقریبی از خلق و خو و سلیق دانش‌آموز برسند و سپس با توجه به آن شناخت، مسئولیتی به او بدهند و در چارچوب مسئولیتی که به آنها داده شده، آنها را مورد بازخواست قرار دهند. به این ترتیب نه تنها تا حدودی، روحیه مسئولیت‌پذیری را در دانش‌آموزان تقویت می‌کنید بلکه به آنها حس غرور و شخصیت می‌دهید. این که می‌گوییم متناسب با سن دانش‌آموزان به آنها مسئولیت دهیم، به این معناست که باید در دادن مسئولیت به کودکان و دانش‌آموزان، تعادل را رعایت کنیم و از همان آغاز کار مسئولیت‌سنگینی را به آنها واگذار نکنیم؛ چرا که سنگینی مسئولیت واگذار شده به آنها، کودک و دانش‌آموز شما را دچار استرس و نگرانی می‌کند و چنان‌چه نتواند آن را به سرانجام برساند، حس شکست باعث سرخوردگی او می‌شود. برعکس این موضوع نیز وجود دارد، به این معنا که اگر شما مسئولیت بسیار سبک و اندکی به او بدهید، کودک و دانش‌آموز شما وابسته بار می‌آید. بنابراین شما باید مسئولیتی بین این دو را از کودک خود بخواهید و مدام او را بین مسئولیت‌های سبک و سنگین به تلاش وادارید تا ضمن ایجاد حس آرامش و موفقیت، به تدریج شخصیت مسئولیت‌پذیر او نیز شکل بگیرد و در نهایت بتواند برای کارهایش تصمیم‌گیری کند. در هنگام مسئولیت دادن به دانش‌آموزان و کودکان، باید انتظاراتی که از آنها دارید و کارهایی که باید انجام دهند را به طور دقیق برای آنها توضیح دهید. خانواده‌ها می‌توانند برای ایجاد حس مسئولیت در کودکان، از تمیز کردن اتاق و وسایل شخصیشان شروع کنند و به آنها یاد دهند که هر وسیله‌ای را باید در جای مخصوص به خودش قرار دهند؛ یا می‌توانند مسئولیتی مانند بستن بند کفش‌ها و بستن دکمه‌های لباسشان را به آنها بسپارند. خانواده‌ها باید به این نکته دقت کنند که لازم است برای بار اول، به فرزندانشان یاد دهند و دفعات بعد از آنها بخواهند که خودشان این کار را انجام دهند و حتی ممکن است لازم باشد چندین بار به آنها

کمک کنند تا درست یاد بگیرند؛ به گونه ای که کودکان فکر نکنند که در این راه تنها هستند و دچار اضطراب شوند. مسئولیت دادن به کودکان باید به گونه ای باشد که ضمن آن که، آن ها حس پشتیبانی و حمایت را از شما دریافت می کنند، بدانند که باید کارشان را به درستی انجام دهند و مسئولیتی که بر گردنشان است را به پایان برسانند. معمولاً ریشه مسئولیت ناپذیری دانش آموزان به خشم آنان نسبت به والدین یا معلمانشان برمی گردد. بنابراین والدین و معلمان باید توجه داشته باشند که نحوه برخورد آن ها با دانش آموزان و کودکان، تأثیر بسیار زیادی در مسئولیت پذیری و مسئولیت ناپذیری آن ها دارد. زمانی که کودک یا دانش آموز شما، از انجام مسئولیت سرباز می زند یا کارش را به درستی انجام نمی دهد، باید به دنبال حل مشکل باشید. برای حل این مشکل لازم است که در ابتدا به سؤالاتی از قبیل این که خشم او از چیست؟ کدام یک از نیازهایش برآورده نشده است؟ و کجا با والدین یا معلم خود زبان مشترکی ندارد؟ پاسخ داده شود. (حبیب نیا، ۱۴۰۱).

برای ایجاد حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان، می توانند مسئولیتی مانند بستن بند کفش ها و بستن دکمه های لباسشان را به آن ها بسپارند.

در مسیر آموزش مسئولیت پذیری در دانش آموزان و کودکان، لازم است که یک سیستم تشویقی وجود داشته باشد تا فرد را نسبت به انجام مسئولیتی که برعهده اش گذاشته شده، مشتاق کند. به عنوان مثال می توانید به کودک خود بگویید ما امروز به پارک می رویم، اگر هرکسی به موقع اتاقش را مرتب کند. این گونه کودک برای مرتب کردن اتاقش اشتیاق نشان خواهد داد و حتی ممکن است برای این که زودتر به پارک برود، کارهایش را زودتر به اتمام برساند. فراموش نکنید که یکی از مهم ترین و اساسی ترین راه ها برای تقویت مسولیت پذیری در دانش آموزان و کودکان، داشتن یک الگوی مسئولیت پذیر و موفق است. خانواده ها، معلمان، فرزند بزرگ تر و حتی یک دانش آموز بزرگ تر و موفق در مدرسه، می تواند یک الگوی مسئولیت پذیر و خوب برای کودکان و دانش آموزان باشد.

دانش آموزی که مسئولیت پذیری را از سن کم، یاد گرفته است، بدون شک با ورود به مدرسه، دارای اعتماد به نفس بیشتری است و یک قدم جلوتر از سایر دانش آموزان است. معلمان برای آموزش و تقویت حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان، در قدم اول باید به دانش آموز احترام بگذارند و در جملاتشان، از کلمات مثبت استفاده کنند و از تحقیر و سرکوب کردن دانش آموزان خودداری کنند. احترام گذاشتن به دانش آموز، ناخودآگاه در رفتار آنها و انجام دادن مسئولیت‌هایی که بر عهده آنها گذاشته می‌شود ارتباط مستقیمی دارد و دانش آموز را نسبت به انجام کارها، مشتاق‌تر می‌کند. بنابراین خانواده‌ها و معلمان باید بدانند تا وقتی که با بی‌احترامی و بدرفتاری جایگاه کودک و دانش آموز را پایین می‌آورند و نسبت به برطرف کردن خواسته‌های آنان بی‌توجهی می‌کنند، نباید از آنها انتظار داشت که مسئولیت‌هایی که به آنها سپرده می‌شود، را انجام دهند.

چه اتفاقی می‌افتد وقتی مسئولیت‌پذیری به کودکان آموزش داده نمی‌شود

در حالی که آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان مزایای زیادی دارد، غفلت از این مهارت مهم زندگی می‌تواند عواقب جدی داشته باشد. وقتی به کودکان مسئولیت‌پذیری آموزش داده نشود، ممکن است در بزرگسالی در مدیریت امور مالی، حفظ شغل یا تصمیم‌گیری‌هایی که با اهدافشان همسو هستند، دچار مشکل شوند. در اینجا به مواردی که ممکن است اتفاق بیفتد اشاره می‌کنیم:

عدم مسئولیت‌پذیری: کودکانی که مسئولیت‌پذیری را آموزش ندیده‌اند، ممکن است از پذیرفتن مسئولیت اعمال خود اجتناب کنند. این عدم مسئولیت‌پذیری می‌تواند به تمایل به سرزنش دیگران، بهانه‌تراشی یا امتناع از درس گرفتن از اشتباهات تبدیل شود. در بزرگسالی، این امر ممکن است منجر به روابط پرتنش و دشواری در دستیابی به موفقیت در یک محیط حرفه‌ای شود.

مشکل در مدیریت امور مالی: بدون احساس مسئولیت، کودکان ممکن است نتوانند اهمیت بودجه‌بندی، پس‌انداز و تصمیم‌گیری‌های مالی عاقلانه را درک کنند. در بزرگسالی، این امر می‌تواند منجر به مدیریت ضعیف پول، انباشت بدهی و ناتوانی در ایجاد استقلال مالی شود.

مشکل در مدیریت زمان: کودکان مسئولیت‌پذیر یاد می‌گیرند که چگونه بین مدرسه، کارهای خانه و اوقات فراغت تعادل برقرار کنند. اگر این در آنها نهادینه نشود، ممکن است در مدیریت مؤثر زمان خود دچار مشکل شوند که می‌تواند منجر به تعلل، از دست دادن مهلت‌ها و عدم بهره‌وری در مدرسه و محل کار شود.

عزت نفس و اعتماد به نفس پایین: کودکانی که فرصت مسئولیت‌پذیری به آنها داده نمی‌شود، ممکن است احساس نکنند که برای مقابله با چالش‌ها به تنهایی توانمند هستند. این می‌تواند منجر به کاهش عزت نفس و اعتماد به نفس در توانایی‌هایشان شود و آنها را برای تصمیم‌گیری یا راهنمایی در مشکلات زندگی به دیگران وابسته کند.

مشکل در ایجاد روابط: مسئولیت‌پذیری نقش مهمی در ایجاد اعتماد و احترام در روابط دارد. کودکانی که یاد نمی‌گیرند چگونه مسئولیت‌پذیر باشند، ممکن است در بزرگسالی در ایجاد دوستی‌های قوی و سالم یا حتی حفظ روابط طولانی مدت مشکل داشته باشند.

۱۰ نکته برای آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان

در اینجا ۱۰ نکته عملی برای القای حس مسئولیت‌پذیری در فرزندتان ارائه شده است که آنها را برای موفقیت در آینده آماده می‌کند:

۱. الگوبرداری

کودکان اغلب با تماشای بزرگسالان در زندگی خود یاد می‌گیرند. اگر مسئولیت‌پذیری خود را نشان دهید - چه پیروی از تعهدات، مدیریت مؤثر زمان یا مراقبت از امور مالی - فرزند شما بیشتر احتمال دارد که این رفتارها را اتخاذ کند. الگویی باشید که آنها بتوانند برای راهنمایی به آن مراجعه کنند.

۲. با وظایف کوچک و متناسب با سن شروع کنید

آموزش مسئولیت‌پذیری یک شبه اتفاق نمی‌افتد. با وظایف ساده‌ای که برای سن فرزندتان مناسب است شروع کنید و به تدریج با بزرگ شدن او، مسئولیت‌هایش را افزایش دهید. به عنوان مثال، کودکان خردسال می‌توانند با مرتب کردن تخت خود یا غذا دادن به حیوان خانگی شروع کنند، در حالی که بچه‌های بزرگتر می‌توانند وظایف پیچیده‌تری مانند مدیریت پول توجیبی هفتگی یا کمک به خرید مواد غذایی را انجام دهند.

۳. به آنها مسئولیت تصمیماتشان را بدهید

اجازه دادن به فرزندتان برای تصمیم‌گیری - و تجربه عواقب آن تصمیمات - بخش کلیدی آموزش مسئولیت‌پذیری است. چه انتخاب لباس باشد و چه تصمیم‌گیری در مورد نحوه خرج کردن پول توجیبی، توانمندسازی آنها برای انتخاب، به آنها کمک می‌کند تا اهمیت مسئولیت‌پذیری در قبال اعمالشان را درک کنند.

۴. از تقویت مثبت استفاده کنید

فرزند خود را برای انجام مسئولانه وظایف ستایش و پاداش دهید. چه ستایش کلامی باشد و چه سیستم پاداش، قدردانی از تلاش‌های آنها این ایده را تقویت می‌کند که مسئولیت‌پذیری چیزی است که ارزش تلاش کردن را دارد. تقویت مثبت آنها را به ادامه تمرین مسئولیت‌پذیری ترغیب می‌کند و به آنها حس موفقیت می‌دهد.

۵. مهارت‌های مدیریت زمان را تشویق کنید

به فرزندتان کمک کنید تا مدیریت مؤثر زمان خود را یاد بگیرد. این ممکن است شامل ایجاد برنامه‌ای برای کارهای مدرسه، کارهای روزمره و فعالیت‌های تفریحی یا آموزش نحوه استفاده از یک برنامه‌ریز باشد. مدیریت خوب زمان یک مهارت حیاتی برای موفقیت آینده، به ویژه در محیط‌های مدرسه و کار است.

۶. پرورش مسئولیت مالی

آموزش مدیریت پول به کودکان بخش مهمی از مسئولیت پذیری است. به فرزندتان پول توجیبی کمی بدهید و او را تشویق کنید که بخشی از آن را پس انداز کند، عاقلانه خرج کند و به خیریه کمک کند. با بزرگتر شدن آنها، به آنها کمک کنید تا یک حساب بانکی باز کنند و آنها را در تصمیمات بودجه بندی مشارکت دهید. مسئولیت مالی آنها را برای زندگی مستقل و ثبات مالی در آینده آماده می کند.

۷. ارزش کار تیمی و همکاری را آموزش دهید

در حالی که مسئولیت فردی مهم است، به همان اندازه مهم است که به فرزندتان نحوه کار با دیگران را آموزش دهید. وظایف گروهی را به آنها محول کنید یا آنها را در پروژه های خانوادگی که نیاز به همکاری دارند، درگیر کنید. یادگیری همکاری، تقسیم مسئولیت و حمایت از دیگران، مهارت های ضروری بین فردی را ایجاد می کند که در زندگی شخصی و حرفه ای آنها مفید خواهد بود.

۸. بگذارید عواقب طبیعی را تجربه کنند

یکی از موثرترین راه ها برای آموزش مسئولیت پذیری، این است که به فرزندتان اجازه دهید با عواقب طبیعی اعمال خود روبرو شود. اگر آنها فراموش کردند که کاری را انجام دهند یا از انجام تکالیف خود غافل شوند، آنها را از عواقب آن محافظت نکنید. تجربه عواقب اعمالشان به آنها مسئولیت پذیری می آموزد و به آنها کمک می کند تا در آینده تصمیمات بهتری بگیرند.

۹. به آنها فرصت رهبری بدهید

به فرزندتان این فرصت را بدهید که در پروژه ها یا فعالیت ها، چه سازماندهی یک گردش خانوادگی باشد و چه رهبری یک پروژه مدرسه، رهبری کند. مسئولیت داشتن به آنها یاد می دهد که چگونه مسئولیت ها را مدیریت کنند، با دیگران ارتباط برقرار کنند و تصمیم بگیرند - همه مهارت هایی که در بزرگسالی از آنها استفاده خواهند کرد.

۱۰. صبور و ثابت قدم باشید

مسئولیت‌پذیری مهارتی است که برای توسعه به زمان نیاز دارد. در حین یادگیری با فرزندان صبور باشید و در مورد انتظارات ثابت قدم باشید. اگر اشتباه کردند یا فراموش کردند که کاری را انجام دهند، به جای تنبیه، راهنمایی و تشویق ارائه دهید. ثبات قدم به تقویت مسئولیت‌پذیری کمک می‌کند و اعتماد بین شما و فرزندان را ایجاد می‌کند.

مزایای آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان برای موفقیت آینده آنها

مسئولیت‌پذیری چیزی بیش از یک مهارت زندگی است - این یک طرز فکر است که تقریباً بر هر جنبه‌ای از آینده فرزندان تأثیر می‌گذارد. با آموزش مسئولیت‌پذیری به فرزندان، آنها را برای خواسته‌های بزرگسالی آماده می‌کنید. در اینجا نحوه کمک به موفقیت آنها در آینده آمده است:

موفقیت حرفه‌ای: مسئولیت‌پذیری در محل کار بسیار ارزشمند است. از حضور به موقع گرفته تا رعایت ضرب‌الاجل‌ها، مسئولیت‌پذیری برای پیشرفت شغلی و ایجاد شهرت مثبت ضروری است.

روابط سالم: مسئولیت‌پذیری به روابط نیز گسترش می‌یابد، زیرا پاسخگو بودن در قبال اعمال خود و برقراری ارتباط مؤثر، اعتماد و احترام را ایجاد می‌کند. کودکانی که مسئولیت‌پذیری را می‌آموزند، احتمال بیشتری دارد که دوستی‌های سالم و پیوندهای خانوادگی قوی ایجاد کنند.

رشد شخصی: یک کودک مسئولیت‌پذیر به یک بزرگسال کامل و مستقل تبدیل می‌شود که قادر به مدیریت چالش‌ها، تصمیم‌گیری‌های متفکرانه و دستیابی به اهداف شخصی است.

نتیجه‌گیری

آموزش مسئولیت‌پذیری به فرزندان یکی از بزرگترین هدایایی است که می‌توانید به آنها بدهید. این کار نه تنها آنها را برای موفقیت در زندگی شخصی و حرفه‌ای‌شان آماده می‌کند، بلکه اعتماد به نفس، صداقت و استقلال آنها را نیز افزایش می‌دهد. با شروع از کارهای کوچک و افزایش تدریجی مسئولیت‌هایشان، آنها را برای آینده‌ای آماده می‌کنید که در آن بتوانند تصمیم بگیرند، زمان خود را مدیریت کنند و مستقل زندگی کنند.

با اجرای این نکات و تماشای رشد فرزندتان به فردی مسئولیت‌پذیر، آنها را در مسیر آینده‌ای روشن و موفق قرار خواهید داد.

سعی کنیم در مواردی به فرزندان و یا دانش‌آموزان، در حدود توانایی آنان مسئولیت بدهیم. در خانه کاری چون مراقبت از برادر و خواهر خردسال را به کودکان بسپاریم، مسئولیت دانه دادن به مرغ‌های خانگی و یا آب دادن به گلدان‌ها را از او بخواهیم. انجام یک کار خانوادگی و یا یک مسئولیت دیگر را از او طلب کنیم و همیشه در هر شرایطی، باید به آنها کمک کرد تا مسئولیت رفتار خود را به عهده بگیرند. مسئولیت‌پذیری آدمی را به تحرک و فعالیت وامی‌دارد. به جای کمرویی و تزلزل، روح امید و نشاط را تقویت می‌کند و در نتیجه روحیه اعتماد و اتکا به نفس آنان افزون‌تر خواهد شد. در دادن مسئولیت به کودکان باید به آهستگی پیش برویم و هرگز زودتر از موعد، بار سنگین و اضافی بر دوش کودکان نگذاریم و به تدریج و همزمان با رشد و بلوغ کودک به او مسئولیت‌های سنگین‌تری در زمینه انجام کارها در خانه و مدرسه محول کنیم.

پرورش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، با ارزش‌ترین هدیه‌ای است که می‌توان به آنها داد. این یعنی آنها می‌توانند از خود مراقبت کنند و در آینده افرادی مسئولیت‌پذیر و متعهد بار باشند. آموزش مسئولیت‌پذیری به دانش‌آموزان مثل آموزش شنا کردن به آنها به جای بر دوش کشیدن آنها در گرداب مشکلات زندگی صورت می‌گیرد. در این صورت نه تنها شخص متعهدی بار می‌آورید بلکه از حجم زحماتی که شخص می‌تواند برای دیگران در آینده ایجاد کند، کاسته می‌شود. لذا آموزش مسئولیت‌پذیری در سنین مدرسه امری قابل توجه است.

منابع

- آیت ، حسین (۱۳۸۴). مقام معلم در جامعه اسلامی ، مجله تربیت وزارت آموزش و پرورش.
- رمضانی ، عباس (۱۳۸۵) معلم باغبان بوستان تعلیم و تربیت . مجله تربیت ، وزارت آموزش و پرورش .
- ستوده ، هدایت الله و دیگران (۱۳۸۰) مفاهیم کلیدی جامعه شناسی . تهران : اوای نور .
- شعاری نژاد ، علی اکبر (۱۳۷۶) فلسفه آموزش و پرورش . تهران : امیرکبیر.
- هاشمی، سیده فروزان و هاشمی، سیده فاطمه، ۱۳۹۵، مسئولیت پذیری در دانش آموزان: ابعاد و راهکارهای تقویت آن، پنجمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران.
- کنعانی، نرگس، ۱۴۰۰، بررسی ویژگی مسئولیت پذیری در مبحث یاددهی معلمان و یادگیری دانش آموزان در مدارس، اولین کنفرانس بین المللی مطالعات میان رشته ای علوم بهداشتی، روانشناسی، مدیریت و علوم تربیتی.
- حبیب نیا، اعظم، ۱۴۰۱، بررسی ضرورت ایجاد حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان ابتدایی و نقش معلم، دومین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پرورش.
- ربانی، ر.؛ رمضانی، م. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر محیط بر رفتار فردی و اجتماعی از دیدگاه ابن خلدون. پژوهش نامه انقلاب اسلامی ۶ (۱۳): ۵۳-۷۲.
- محسنی، م (۱۳۶۷). مقدمات جامعه شناسی. تهران: نشر دید آور.
- کوئن، ب. (۱۹۳۸). درآمدی بر جامعه شناسی. ترجمه محسن ثالثی. ۱۳۸۸. تهران: نشر توتیا.
- دشتیاری، س. (۱۳۹۴). بررسی نقش خانواده و مسئولین مدرسه در میزان مسئولیت پذیر کردن دانش آموزان مدارس دخترانه مقاطع متوسطه شهر خلخال. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال.

سفیری، خ.؛ ششمه، ا. (۱۳۹۰). مسئولیت پذیری نوجوانان و رابطه آن با شیوه های جامعه پذیری در خانواده. جامعه شناسی آموزش

و پرورش. ۱۱(۱): صص ۱۳۰-۱۰۳.

سادات، م. (۱۳۷۱). راهنمای پدران و مادران. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

داوودی، م. (۱۳۹۰). نقش معلم در تربیت دینی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

رشیدی، ع. (۱۳۸۹). نقش نهادهای آموزش غیررسمی در شکل گیری ارزش های فردی و اجتماعی. مجله مهندسی فرهنگ ی. ۴(۴۱-۴۲): صص ۲۸-۳۶.

رمضانی، ا.؛ اراد، ف.؛ عباسزاده، م. (۱۳۸۹). بررسی رابطه میزان مصرف رسانه با میزان ناهنجاری رفتاری دانشآموزان مدارس متوسطه شهر میانه. مجله مطالعات جامعه شناسی. ۸(۸): صص ۴۳-۵۶.

علاقه بند، ع. (۱۳۸۱). اصول مدیریت آموزشی. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

مجلسی، (بی.تا)، بحارالأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار. تهران: انتشارات اسلامیه.

مدنی، (۱۳۶۹). تاریخ تحولات سیاسی و روابط خارجی ایران از انقلاب مشروطیت تا انقراض قاجاریه. ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

نورانی، ح. (۱۳۹۳). مدیریت فرایند مدار در مدرسه. تهران: انتشارات تزکیه.

کریمی، ع. (۱۳۸۱). آموزش به مثابه پرورش (به بهانه طرح تلفیق). تهران: وزارت آموزش و پرورش. پژوهشگاه تعلیم و تربیت.

وحید، ف.؛ جهانبخش، ا.؛ فرنی، ز. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر کسب مهارتهای اجتماعی دانش - آموزان دختر مقطع متوسطه در شهر اصفهان. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی. ۱۶(۶): صص ۲۶-۵۱.

